

ชื่อเรื่อง : การฟื้นฟูอัตลักษณ์และการฟื้นคืนระบบการเลี้ยงควายแบบดั้งเดิมของชุมชนบุญเรือง
อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ชื่อผู้วิจัย : นายณัฐพงศ์ รักษามและผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.ทศพล พงษ์ดี

สาขาวิชา/คณะ : สาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ : 2568

ระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัยปี : (มิถุนายน พ.ศ. 2568 ถึง มิถุนายน พ.ศ. 2569)

บทคัดย่อ

การศึกษาการฟื้นฟูอัตลักษณ์และการฟื้นคืนระบบการเลี้ยงควายแบบดั้งเดิมของชุมชนบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการและความสำคัญของปางควายในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองที่มีต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชนบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย 2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของปางควายและระบบการเลี้ยงควายแบบดั้งเดิมในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และ 3) เสนอแนวทางในการฟื้นฟูอัตลักษณ์และระบบการเลี้ยงควายแบบดั้งเดิมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนบุญเรืองในปัจจุบัน โดยใช้กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ ทำการศึกษาโดยดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ผ่านการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า ปางควายในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองมีพัฒนาการเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต และระบบการผลิตของชุมชนอย่างใกล้ชิด โดยในอดีตปางควายทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะร่วมของชุมชนสำหรับการเลี้ยงควายซึ่งเป็นแรงงานสำคัญในระบบเกษตรกรรม อีกทั้งเป็นกลไกในการจัดระเบียบการใช้ทรัพยากรร่วม อันเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน ควาย และป่าชุ่มน้ำในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของระบบเกษตรกรรมจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่เกษตรเชิงพาณิชย์ การใช้เครื่องจักรแทนแรงงานสัตว์ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือนและแรงงาน รวมถึงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและพื้นที่ชายแดนของรัฐ ส่งผลให้บทบาทของควายและปางควายแบบดั้งเดิมลดความสำคัญลงและค่อย ๆ เลือนหายไปจากวิถีชีวิตของชุมชน

ภายหลังการต่อสู้เพื่อปกป้องป่าชุ่มน้ำบุญเรืองจากโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชุมชนได้ฟื้นคืนปางควายขึ้นมาอีกครั้งในชื่อ “ปางควายบุญคุ้มป่าชุ่มน้ำบุญเรือง” โดยมีเป้าหมายเชื่อมโยงอัตลักษณ์ชุมชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตามการดำเนินงานในบริบทปัจจุบันต้องเผชิญข้อจำกัดหลายด้าน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม ความไม่แน่นอนของตลาดและราคาขาย ต้นทุนการเลี้ยงที่สูงขึ้น ข้อจำกัดเชิงนโยบายของรัฐ การขาดความต่อเนื่องของสมาชิกโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ และความตึงเครียดระหว่างเจตนาารมณ์ด้านการอนุรักษ์กับตรรกะเชิงพาณิชย์

ดังนั้นงานวิจัยจึงเสนอแนวทางการฟื้นฟูอัตลักษณ์และระบบการเลี้ยงควายที่เหมาะสมในรูปแบบ “ปางควายนิเวศเรียนรู้ชุมชน” โดยปรับความหมายของควายจากแรงงานหรือสินค้าไปสู่การเป็น “ทรัพยากรเชิงนิเวศวัฒนธรรม” ออกแบบระบบปางควายแบบกึ่งธรรมชาติที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ป่าชุ่มน้ำ กำหนดบทบาททางเศรษฐกิจให้เป็นกลไกสนับสนุนมากกว่าเป้าหมายหลัก และขยายการบริหารจัดการไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในวงกว้าง เพื่อให้ปางควายเป็นพื้นที่เรียนรู้ อนุรักษ์ และธำรงอัตลักษณ์ของชุมชนควบคู่กับการรักษาระบบนิเวศป่าชุ่มน้ำบุญเรื่องอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การฟื้นฟูอัตลักษณ์, ปางควาย, ป่าชุ่มน้ำ